

Den ustyrlige ladefoged på Visselbjerg

Af Bue Kaae.

Søndag den 30. april 1637 skrumlede den myndige hr. Oluf Jørgensen, fra 1622 til 1651 sognepræst over Alslev-Hostrup sogne i Skads herred, ad de opkørte vestjyske veje mod Hostrup kirke for at forrette sin embedsgerning. Rundt omkring fra, fra Hostrup, Kravense, Sjelborg, Myrthue, Kokspanggård og andetsteds fra stævnede sognebørnene i det karske vestjyske forårsvær mod den smukke gamle tufstenskirke, hvor de samme dag skulle blive vidne til begivenheder, som de sent skulle glemme, og som stod i stærk modsætning til den opbyggelse, de var kommet for at søge. Ved gudstjenestens slutning kom den stridbare og voldsomme Hans Ladefoged fra Visselbjerg ravende fuld ind i kirken »under bønnen af predikestolen efter prediken«. Han havde »en degen ved sin side og en lang bøsse under hans venstre arm«, og i sin fuldskab snublede han af sted, støttede sig til stolene og fandt sig omsider til rette i en stol, hvor han kastede bøszen på skamlen »med stor alarm og forstyrrelse over den ganske kirke«; derefter begyndte han en uforståelig snak »og dermed holdt sig meget utilbørlig, endogså under det højværdige

Alters Sacramentis uddelelse, så hans medtjener, en skytte, som også indkom i kirken med hannom med sine myndere og jagthunder, stod og holdt på hannom« og som det syntes beroligede ham så meget, at begge, medens menigheden sang den sidste psalme, kunde begive sig ud af kirken igen, vel ikke mindre støjende, end da de kom. Men dermed var forstyrrelserne ikke forbi, for da Hans Ladefoged »var kommen uden skrøbtisdøren*) på kirkegården, blev der en bøsse afskøt« — en bøsse, som ikke kunde tilhøre andre end den drukne fredsforstyrrer, da der ikke ved Hostrup kirke var observeret andre med bøsser på det tidspunkt. Det måtte være Hans Ladefoged, der atter var på spil »ikke uden Guds børn, som i kirken var, deres store forstyrrelse og forskrækkelse i deres Guds-tjeneste.«

Men den skrækslagne menighed skulde blive vidne til yderligere utilbørlighed; da ladefogeden var kommet ud af kirken, hvor han i tilstrækkelig grad havde gjort sig bemærket, og ydermere havde affyret bøszen, satte han sig derefter på sin juncers hest »og dermed tumled frem og tilbage en rum tid over kirkevejen, som kaldis præstvejen, så deres sognepræst, hr. Oluf Jørgensen, som vilde gå til sin vogn, måtte vige ind tilbage til sognefolkene på kirkegården igen og kunde nu lang tid ikke afsted komme til sin hovedkirke, befrygtet sig med denom, at han vilde gøre hanom ondt med

*) Ifølge C. Molbech: Dansk Dialekt Lexikon, Kbh. 1841, er skriftes (udt. skrøvtes, formodentlig skriftehus) våbenhuset, hvor barselkonerne »indløses«, eller, som det også i det jyske bondesprog hedder, skriftes. Eller måske har man ligefrem holdt skriftemål her (se Mackeprang: Vore Landbykirker 124).

den lange bøsse, som han førte i sin hånd, eftersom han tilforn uskyldig havde ynkeligen slaget tvende hans tjenere, der de gav varsel på Visselbjerg, og går der også rygte og tiende i sognet, at han endnu vil gøre værre mod denom.«

En så alvorlig forstyrrelse af gudstjenesten kunde ikke gå upåtalet hen; den 18/7 1637 lod »erlig og velbiurdige mand her Albreht Scheel til Fusingø, ridder, Danmarks riges råd og Ko: Ma: befalingsmand på Riberhus« igennem sin fuldmægtig Niels Lauersen i Tranbjerg sagen bringe for Skads herreds ting, hvor en række vidner, stævnet med landstingsstævning: Peder Villadsen, Lauers Nielsen i Hostrup, Mads Byresen i Kravense, Søren Christensen, Vidste Thøstesen, Mattis Olufsen, Niels Iversen, Niels Eskesen i Sjælborg, Morten Lauersen, Tames Espersen i Kokspanggård, Hans Pedersen, Hans Sørensen, Michel Jensen, Christen Eskesen i Kravense, Laurids Thøstesen og Terkel Jensen i Myrtue — gjorde rede for begivenhedernes udvikling i og uden for kirken søndag den 30/4.

Hans Ladefoged, som gennem stævningsmændene Peder Møller og Peder Nissen i Forum 8 dage i forvejen på Alslev Mark havde fået »mundelig varsel« på sagen, optrådte med megen frimodighed på tinget; han sagde, at han havde tumlet en hest tilforn, »så turde han også endnu gøre«. Selvfølgelig søgte han at bagatellisere sagen, og han fik da også »et vinde, at han stod her i dag for dom og med oprakte fingre ved sin sjæls salighed benægtet, at han ikke havde nogen degen hos sig udi Hostrup kirke, som udi dag blev omvonden, andet end en bøsse og en kæp, og ikke han gik ind udi kirken udi anden mening end at høre Guds

ord og ikke ud i den agt og mening at uførme præsten eller nogen menneske i nogen måder, ikke heller han skød med samme bøsse den gang udi nogen måder.«

Denne frimodige optræden har kun sin forklaring deri, at Hans Ladefogeds hele adfærd i denne sag sikkert må ses som et led i den standende — man kan næsten sige kolde — krig mellem herskabet på Visselbjerg og sognepræsten i Alslev; denne strid havde sin oprindelse i Hans Munks ganske ulovlige inddragelse af Hostrup anneks-præstegård, da han i 1586 overtog Visselbjerg; mens de foregående præster ikke havde evnet at optræde med den fornødne kraft over for herskabet på Visselbjerg, forandredes dette forhold ganske 1622 med hr. Oluf Jørgensen Ribers tiltrædelse af embedet; nu kom der den ene stridighed efter den anden mellem ejerne af Visselbjerg og den stejle sognepræst, der kraftigt holdt på sine rettigheder uden dog at opnå nævneværdigt over for herskabet, der ikke agtede at bøje sig på noget punkt.

Sagen mod Hans Ladefoged var egentlig tilrettelagt som en landstingssag, men forgæves vil man i Viborg Landstings dombøger søge efter sagen; den kom ganske simpelt ikke længere end til vidnesbyrdene på herredstinget; som ved andre lejligheder, når Hans Ladefogeds grovheder gik ud over præsten, synes i denne sag Ahlefelderne på Visselbjerg at holde deres beskyttende hånd over deres tjener. Præsten kan have gjort sig nok så mange tanker om verdens uretfærdighed; han kom ikke videre.

22/8 kunde Hans Ladefoged på herredstinget vidne til fordel for sit herskab, fru Margrethe v. Ahlefeld, i en sag mod en bolsmand. Man fristes

til at sige, at den ene tjeneste er den anden værd.

Hr. Oluf skulde dog få mere med Hans Ladefoged at gøre.

Den 17. april 1638 havde foged på Visselbjerg Morten Nielsen et barn i kirke i Alslev kirke. Efter præstens vidnesbyrd indtraf da flg. bemærkelsesværdige episode: På den omtalte søndag fremkom Hans Ladefoged »med Morten foged i Alslev hans barn for præsten i brixdøren*) og ville holde den til dåb«. — Oluf Jørgensen forespurgte da venligt »bemeldte Hans Ladefoged om hans tilstand og lejlighed og bad, han vilde give det til kende, og om han havde nogen pas og bevis, hvor han var fra kommen, ellers turde han ikke tilstede hanom at stå fadder, besynderlig efterdi han ikke endnu havde besøgt Christi Legem og Blodssacrament udi Alslev kirke, siden han er kommen der til sognet, som er langt over to år og dag.« Præsten lod ham forsigtig forstå, at hans vægring mod at anerkende ham som fadder ikke var et udtryk for despekt eller foragt i nogen måder, han rettede sig kun efter de forskrifter, som var givet af den høje øvrighed.

Præstens opfordring til Hans Ladefoged om at optage alt i den bedste mening slog dog øjensynlig fejl — han blev bare stående med barnet og sagde ingenting. Dette virkede pinligt, og Oluf Jørgensen rådførte sig derfor med sine medhjælpere om sagens videre forløb; præsten søgte gennem dem at få sikkerhed hos Morten Nielsen for, at »han ved tvende eller fire dannemænd ville love og forsikre hanom, han skulde ingen skade komme udi derfor, om der kom noget andet efter.«

*) Briksdør = kordør.

Dette vilde Morten Nielsen ikke påtage sig, og Præsten henvendte sig da atter til Hans Ladefoged og bad ham »meget venligen, at han ville antvorde en anden dannemand at faddere barnet, og ikke fortænke hanom, og da svarede han: Jo, gerne, hvorefter han gik ned i sin kirkestol.«

Ved gudstjenestens slutning »begærede præsten, at sognefolkene, som til stede var, skulde drages til minde.«

Men der skulde komme andet efter, som det fremgår af et vidnesbyrd, aflagt af Niels Nielsen i Toftnæs og Jørgen Hansen Nordmand »af Norge«, som »med oprakte fingre og ed« kunde fortælle: »at de nærværendes og til stede var søndagen d. 17. juni sidst forleden nærværendes år 1638, der Gudstjenesten var endt og sluttet i Alslev kirke, og præsten, hæderlig mand hr. Oluf Jørgensen i Alslev, vilde fra kirken gå hjem til sit hus, og de da gik og fulgtes med hanom, så og fornumme, det Hans Ladefoged, tjenendes på Visselbjerg, først stod en tid lang på kirkegården med en lang bøsse under sin arm, og omsider gik da af kirkegården over den søndre rist*), og derforne Hans Ladefoged var kommet lidet frem, da så de, at han spændte sin bøsse og gav fængkrudt derpå og gik så vester på, meget sagtelig, og vendte idelig sit ansigt over akselen og så tilbage til præsten, og der forne hr. Oluf Jørgensen dette så og agtede ad, blev han ståendes på risten og befrygtet sig at gå ud på vejen til sit hus, besynderlig mens forne Hans Ladefoged så så tilbage og gik så ganske sagt, og der forne

*) Kirkeristen var gerne en jernrist anbragt over en oftest muret grube i bunden af kirkegårdsporten eller »stætten« for at hindre løsgående dyr i at komme ind på kirkegården. De findes endnu flere steder.

hr. Oluf Jørgensen omsider gik da sin kirkevej sønder på mod sit hus, da så de, det forne Hans Ladefoged vendte sig om med sin bøsse, ind på siden til præsten, hævdede bøszen og skød så af, så at haglene eller kuglen, hvad det var, han havde ladet med, surrede frem for præsten og denom, og ikke de så noget menneske da nærværendes hos forne Hans Ladefoged enten at følges med hanom, der han gik fra kirken, eller der han vendte sig om og skød (som sagt er) og gik bort, medens de kunde se hanom.«

Disse grove forseelser fra Hans Ladefogeds side kunde naturligvis ikke gå upåtalte hen, og såvel sognefolkene — gennem Skaris Clemendsen i Toftnæs, præstens medhjælper — som lensmanden på Riberhus — gennem sin fuldmægtig, Niels Lauen sen i Tranbjerg — rejste sag mod ham på Skads herreds ting, hvor sagen under den største opmærksomhed kom for 10/7 1638. Præsten lod sig repræsentere ved sin fuldmægtig Niels Knudsen, borger i Varde, som energisk og fuld af harme gik ind for præstens sag. På den stærkt befærdede tingvej mellem Tinghøjen og Nebel kirke spurgte han en af vidnerne i sagen, en mand, der var Hans Ladefoged venlig sindet, hvorfor så mange mennesker skulde til ting den dag, og fik til svar, at de skulde op og vidne om, at Hans Ladefoged ikke måtte holde et barn til dåb i Alslev kirke. Niels Knudsen skulde da have bemærket, at præsten havde handlet ret, da han afviste Hans Ladefoged, »thi han er en tyv og en skælm og en landløber, det djævelen farer i hanom, så er de også uærlig folk, som tager ham i forsvar, eller lader svare for hanom.«

På herredstinget kunde Skaris Clemendsen, Lau-

ritz Thoresen, Brix Iversen, Oluf Pallesen, Hans Staffensen, Hans Brixsen, Anders Dynesen, Jep Pedersen i Toftnæs og Mourits Pedersen i Alslev til fulde bekræfte præstens forklaring. »Nok vond Skaris Clemendsen i Toftnæs, præstens medhjælper, Lauers Tonesen ibm., kirkeværge til Alslev kirke, og Oluf Pallesen i Toftnæs med lige soren ed, at de samme tid ginge fra forne deres sognekirke deres kirkevej, da hørte og fornumme de samme skud, som forskrevet står og nu er omvonden.«

Hans Ladefoged var også fremmødt, sikkert ikke mere spagfærdig end året i forvejen. Trods de klare vidnesbyrd benægtede han de fremførte forklaringer om begivenhederne uden for Alslev kirke den 17. juni. Han havde hverken set eller tænkt på præsten og heller ikke skudt efter ham, noget, som han naturligvis overhovedet aldrig havde drømt om.

Det nådige herskab på Visselbjerg svigtede heller ikke denne gang ladefogeden i nødens stund. På Margrethe v. Ahlefjelds vegne fremmødte den tidligere omtalte foged Morten Nielsen, som kunde fremføre følgende fem vidner: Niels Pedersen i Torup, Hans Hansen, Mads Pedersen, Jørgen Hansen og Anders Nielsen i Alslev, som han formåede til at komme med flg. let slørede og ikke meget sigende vidnesbyrd, der også synes at have voldt skriveren besvær: »At søndagen den 17. juni sidst forleden, der prædiken og Gudstjeneste var endt i Alslev kirke, og de gik hjem ad deres kirkevej, da så og hørte de, at Hans Ladefoged, nu tjenendes på Visselbjerg, gik hjem fra Alslev kirke ad hans rette kirkevej, og der han kom norden Morten Nielsens gård i Alslev, da gik forne Anders Nielsen

henved midt imellem hans lade og kirken, og Niels Pedersen og Hans Hansen gik østen præstens,*) og Mads Pedersen fulgtes med præsten, og Jørgen Hansen gik ved Anders Nielsens, og da så og hørte de, at forne Hans Ladefoged skød sin bøsse af, som de syntes, da skød han sønder på og ikke efter præsten, ikke heller skød nogen menneske til skade i nogen måder.«

»Nok vond Jørgen Hansen, Hans Hansen, Anders Nielsen i Alslev og Niels Pedersen i Torup med lige soren ed, at eftersom de aftrinet, hvor langt der var imellem som bemeldte hr. Oluf Jørgensen gik, og forne Hans Ladefoged gik den tid, han skød hans bøsse af, da var der mere end 100 skår imellem dem, og præsten gik østen fra ladefogeden.«

På et tidligere tidspunkt i retshandlingen forespurgte præstens fuldmægtig, om anklagede vilde forsikre hr. Oluf Jørgensen i Alslev, at han i fremtiden vilde undgå at forhindre præsten i »at betjene sin kald og kirker.« Præsten var nok, med den forrige sag i erindring, ikke alt for sikker på, at retfærdigheden vilde ske fyldest. Som man kunde vente, svarede Hans Ladefoged da også frimodigt, sikker på sit herskabs beskyttelse, »at det skulde aldrig bevises, at han enten havde truet eller undsagt forne hr. Oluf Jørgensen, ikke heller talt hanom noget ondt til, hvorfor han ikke vidste at stille hanom nogen forsikring eller borgen i nogen måder.«

Hans Ladefoged kunde da også slutte retshandlingen med en erklæring om, at det var ganske uretfærdigt, at man havde båret sig ad som omtalt mod ham; han var i virkeligheden en forfulgt

*) Her er teksten ikke helt klar.

uskyldighed — meget sigende fik han føjet ind i erklæringen: »jeg haver tjent ærlig adels personer tilforne, som jeg håbes, jeg gør endnu.«

Harmen over Hans Ladefogeds storagtige optræden må have været stor, og som et udtryk herfor kan man vel tage et ordskifte på Hostrup kirkegård den følgende søndag mellem Jørgen Hansen, præstens karl, og Hans Ladefoged; det tog sit udgangspunkt i, at Jørgen Hansen skal have spurgt Hans Ladefoged, hvor de havde drukket dusøl sammen, og sluttede med, at han sagde: »Jeg skal slide denne degen om dine ører derfor!«

Hans Ladefoged var ligeglad. Forgæves ventede man ham på tinget, da Jakob Ridefoged på lensmandens vegne havde stævnet ham til at møde 4/9; sagen blev opsat i tre ugen med samme resultat. 25/9 måtte lensmandens fuldmægtig, Niels Tranbjerg, gå lige fra tinget med uforettet sag, hvorefter sagen blev yderligere opsat i tre uger. Stadigvæk udeblev Hans Ladefoged, og den 16/10 1638 dømte herredsfogeden Hans Christensen da i sagen; den var oplagt nok, fogeden vidste »ikke rettere der på at kende, end forne Hans Ladefoged jo der uret haver gjort og bør derfor at stande til rette og straffes, som vedbør, og være i Ko: Ma: nåde og unåde.«

Og derved synes det at være blevet. Man kom ikke videre i sagen; præsten og andre med ham har vel atter kunnet gøre sig deres stille tanker om ret og retfærdighed. Der foreligger intet vidnesbyrd om, hvorledes præsten og hans sognebørn har set på den forordning om kirketugt, som lensmanden den 5/9 lod udstede fra Riberhus, sikkert nok inspireret af Jacob Ridefogeds vrede over forgæves

dagen i forvejen at være mødt op på tinget uden at træffe Hans Ladefoged.

Det var Jacob Ridefoged, der selv lod forordningen oplæse på tinget 16/10. Den gør gældende, at det flere steder står slet til med kirketugten; dette kan ikke lægges præsterne til last, da de har nok at gøre med at betjene deres sogn, så meget mere som flere præster har to eller flere sogne under sig. Det påhviler derfor præstens medhjælpere at sørge for kirketugtens opretholdelse — det har det knebet med i flere tilfælde, »hvorfor de hermed skal være alvorligen påmindet og advaret, at de uden al forsømmelse skal lade antegne og opskrive alle, hvis forargelig uskikkeligheder, som imod loven, recessen og kirkedisciplin hændes eller begås udi de sogne, de er forordnede til medhjælpere, og siden samme opskrift hvert fjerdingår til mig (dvs. lensmanden) eller min ridefoged overlevere.« Forsømmelser herimod vil blive straffet. Lad os håbe, at dette i det mindste har været en trøst for hr. Oluf Jørgensen og Alslev-Hostrup menigheder.

Kildehenvisninger: S. V. Wiberg: Personalhistoriske, statistiske og genealogiske Bidrag til en almindelig dansk Præstehistorie. Odense, 1870. I p. 90. Fra Ribe Amt, 1916, p. 336 ff, og p. 495. — Tingbogen for Skads Herred 1637 og 1638, Landsarkivet i Viborg. — Registreret til Viborg landstings dombøger for 1637 og årene deromkring er venligst gennemgået af arkivar Henning Heilesen, Viborg.